

Ders : 229**Konu : HANBELİ MEZHEBİ**

HANBELİ MEZHEBİ

Hanbeli Mezhebî, Ehl-i Sünnet'in ameli mezheplerinin dördüncüsüdür. Bu mezhep, büyük muhaddis ve fıkıhçı Ahmed b. Hanbel'e nisbet edildiği için bu isimle anılmıştır.

Ahmed b. Hanbel, 164/780 yılında Bağdad'da doğdu. Ailesi Şeybân kabilesindendi. Oğlu Salih'in rivayet ettiği Şecereye göre soyu, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in dedelerinden Nizar'la birleşerek Hz. İsmail (a.s.)'a kadar uzanır. Dedesi Hanbel b. Hilâl, Emeviler döneminde Serahs valiliği yapmış, Abbasiler döneminde de önemli görevlerde bulunmuştur. Babası da Abbasi ordusunda görev almıştır. Babası otuz yaşlarında öldüğünden, onu annesi Safiye binti Meymûne yetiştirdi.¹ Kur'ân-ı Kerîmi hıfzından sonra İslâmî ilimlere ait dersleri çeşitli hocalardan okudu. Bunlar arasında Hüşeym b. Beşîr, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Sa'îd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, İmâm Şâfi'î, Abdürrezzâk b. Hemmâm ile Vekî' b el-Cerrâh vardır. Kûfe, Basra, Mekke, Medîne, Şam, Halep ve Cezîre'ye seyahatlerde bulundu.²

Ahmed b. Hanbel, Abbâsî Halifesi Me'mûn'un, hilafetinin son yıllarında Mu'tezile mezhebi ileri gelenlerinin tesiriyle devrin tanınmış âlimlerini Kur'an'ın mahluk olduğu görüşünü kabul etmeye çağırmasıyla başlayan ve Mütevekkil devrine kadar devam eden süreçte bu çağırışı reddetti. Bu yüzden hapis dahil bir çok eziyete maruz kaldı. Teklif edilen devlet görevlerini reddetti. Hayatı boyunca hadis ve fıkıh ilmi başta olmak üzere İslâmî ilimlerle meşgul oldu, bir çok talebe yetiştirdi. 241/855 yılında Bağdad'da vefat etti. Günde 300 rekat namaz kılmasının yanısıra, yine günde Kur'an'ın yedide birini okuduğu, Hz. Peygamber'in üç tel saçını sürekli yanında taşıdığı, zühd ve takvasıyla şöhret bulduğu nakledilmektedir.

Ahmed b. Hanbel, hıfzını ikmal edip lügat ilimlerini de öğrendikten sonra hadis ilmine yöneldi. Hicri 179 yılından itibaren Bağdad'da hadis toplamaya başladı. Hicri 186 yılına kadar hadis âlimlerinden dinlediği bütün hadisleri yazdı. En çok hadis yazdığı hocası Vekî' bin Cerrâh'tır. Müsned adlı eserindeki rivayetlerine göre hocalarının sayısı 280 kadardır.³ Aynı yıl Basra'ya, ertesi yıl da Hicaz'a seyahatler yaptı. Hadis talebi yolunda diyar diyar İslam ülkelerini dolaştı. Durmadan, dinlenmeden, artık yeter demeden ne kadar hadis bulsa topluyor, sırtında içi kitap dolu çantası, elinde âsası gezip dolaşıyordu.

Olgunluk çağına geldiğinde ders okutmaya ve fetva vermeye başladı. Onun iki çeşit ders halkası vardı. Birincisi çocukların ve seçkin talebelerinin katıldığı ve evinde verdiği dersler, ikincisi ise, diğer talebelerinin ve halkın katıldığı mescitte verdiği dersler idi. Derslerine gelenlerin sayısının 5 bine ulaştığı ve bunlardan 500 kadarının rivayet edilen hadisleri yazdığı nakledilir. Ahmed b. Hanbel'in dersleri konu itibarıyla de ikiye ayrılırdı. Birincisi hadis dersleri idi. Bu derslerde o, tesbit ettiği

¹ TDV, İslam Ansiklopedisi C.2, sh.75

² İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.2, sh.676

³ TDV, İslam Ansiklopedisi C.2, sh.75

hadisleri talebelerine yazdırırdı. İkincisi ise, fıkıh ve fetva dersleri idi. Bu derslerde, nasların hükümlerini açıklar, bazen de içtihat yoluyla hükme varırdı.

Ahmed b. Hanbel, hadis ilminde İmam ünvanını aldıktan sonra da bu alandaki çalışmalarını azaltmadı. Devrinde yaşayanlardan biri onu elindeki yazı hokkası ve kalemi ile işittiklerini yazarken görünce şöyle dedi:

- “Ebu Ebû Abdillâh! Sen bu mertebeye yükseldin, âlim ve hadis imamı oldun yetmez mi? Bu yolculuk nereye kadar?”

O şöyle cevap verdi:

مَعَ الْمَحْبَرَةِ إِلَى الْمَقْبَرَةِ

“Kalemle beraber mezara kadar.”⁴

Ahmed b. Hanbel, bu meşhur sözünü birkaç vesileyle tekrarlamış ve bu sözüne uygun olarak yaşamıştır. Ahmed b. Hanbel, hadis ilminde rivayete önem verdiği kadar, naslardan hüküm çıkarmaya da özen göstermiştir. Nitekim Mekke’de Süfyan b. Uyeyne ile buluşup, ondan işittiklerini yazıyor, İmam Şafii ile buluşup onun usulünü okuyup beğeniyor, arkadaşlarını da İmam Şafii’yi dinlemeye, ondan ders almaya teşvik ediyordu. O, İmam Şafii’nin fıkihtaki bilgisine, hüküm çıkarmadaki usul ve metoduna hayrandı.

Ahmed b. Hanbel, bu şekilde İmam Şafii’den bu metotları öğrendi ve benimsedi. Böylece hadisleri sadece rivayetle yetinmeyip, onların fikhî mana ve maksatlarını da araştırdı.⁵

Ahmed b. Hanbel, ünlü bir muhaddis ve fakih olmakla birlikte, aynı zamanda itikadi konularla yakından ilgilenerek Ehl-i Sünnet inancının yerleşmesine tesir eden bir akaid âlimidir. O, ihtiyari fiillerde kula tam bir hürriyet tanıyan Mu’tezilenin irade görüşü ile, kulun hiçbir iradesinin bulunmadığını iddia eden Cebriyye’nin görüşünü reddederek ikisi arasında mutedil bir yolu takip etmiştir.

Ahmed b. Hanbel hakkında kabul edilmesi imkânsız bazı mübalağalı bilgiler nakledilmiş, hatta ona muhalefeti Resûlullah (s.a.v.)’e ve ashaba muhalefet şeklinde yorumlanmıştır. Yine **teşbih** (Allah’ı insana benzetmek) ve **tecsim** (Allah’ı cisimlendirmek) görüşünü benimseyen bazı gruplar, Ahmed b. Hanbel’in gölgesine sığınarak kendi sapık fikirlerini ona aitmiş gibi gösterme çabaları olmuş,⁶ olmaya da devam etmektedir.

İmamın birçok eseri günümüze ulaşmıştır. En meşhur kitabı 40.000’e yakın hadis ihtiva eden “**el-Müsned**” dir. Kendisi bu kitabı 750 bin hadisten seçtiğini söyler. Kitapta İslam’a giriş tarihleri esas alınarak önce Aşere-i M übeşşere’nin sonra Ehl-i Beyt, Haşimoğulları, Mekke’li, Medine’li, Kûfe’li, Basra’lı, Sûriye’li sahabelerin ve sonra da kadın sahabelerin müsnedleri sıralanmıştır.

Ahmed b. Hanbel’in yaşadığı çağ, fıkıh bakımından, olgunluk ve gelişme çağıdır. Bu dönemde fıkıh sadece bazı İslam merkezlerinde değil, bütün İslam dünyasında yaygındı. Her bölgenin ve her şehrin âlimleri, ilmî seyahatlerle birbirleri ile fikir alışverişinde bulunuyorlar, önceki müctehidlerin fikhî görüşlerini müzakere ediyor, fıkıhla ilgili bütün konuları derinlemesine tartışıyorlardı. Böylece

⁴ İslam’da Siyasî, İtikadî ve Amelî Mezhepler Tarihi, Prof. Dr. Muhammed Ebu Zehra, sh.473

⁵ İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.2, sh.676

⁶ TDV, İslam Ansiklopedisi C.2, sh. 82

Hicaz fıkhı ile Irak fıkhı birbiriyle kaynaşıyordu. Bu devirde fakihlerin çalışmaları meyvelerini vermiş, çok değerli eserler ortaya çıkmıştır. İmam Mâlik, “el-Muvatta” adlı eserini yazmış, talebeleri onun fıkhını içeren “el-Müdevvenetü’l-Kübra”yı te’lif etmişlerdir. İmam Ebû Yûsuf, “el-Harac” , “İhtilafu Ebî Hanife ve’bn-i Ebî Leylâ”, “er-Redd alâ Siyer-i Evzâ” ve diğer eserlerini, İmam Şafii, “el-Ümm” ve “er-Risale” adlı eserlerini kaleme almışlardır.

İmam Ahmed b. Hanbel, kendisini çok zengin bir fıkıh servetinin içinde buldu. Bunlardan en iyi şekilde faydalandı. Irak ve Hicaz fıkıhçılarının eserlerini okudu. Bazılarını bizzat kendilerinden dinledi. Böylece hadis ve sünnet ilmi dışında bilgi ufku da genişledi. Hadis yönü devamlı ağır basmakla beraber, fıkıh çalışmalarını da yürüttü.⁷

Ahmed b. Hanbel’in fıkhı re’y ve kıyastan çok âsâra (ayet, hadis, sahabe kavli) dayanır. Kendisine sorulan fikhî mes’elelerden büyük bir kısmına:

“Bana ulaşan, şu hadise, şu habere göre” diye cevap vermiştir.

İmam Ahmed b. Hanbel, farazi meselelerden büyük ölçüde kaçınmıştır. İbâdetlerin te’abbüdîlik özelliğinden dolayı ictihad alanı ve değişim açısından bu alanı daha dar bir çerçevede ele almış, muamelat bahsini ise genişlik ve esneklik çerçevesinden değerlendirmiştir. Buna göre naslar tarafından yasaklanmamış muamele serbesttir (İstishâb). Bu anlayış onun fıkhının baskın karakterlerinden birisini oluşturur. Sonuçta naslar tarafından yasaklanmamış her türlü akit ve akdi şartlar serbesttir.

Hanbelî fıkhının özelliklerinden birisi de, naslarla çelişmediği sürece faydalıyı elde etme ve zararlıyı kaldırma anlamına gelen **maslahat**’ı hükümlerde belirleyici ilke olarak kabul etmesidir.

Ahmed b. Hanbel’in fıkhında öne çıkan diğer bir özellik de, akitler ve hukuki işlemlerin tefsirinde niyet ve maksat unsuruna ağırlık vermesidir. Buna göre akitler ve hukuki işlemlerle hukuken yasaklanmış bir sonuca ulaşma amaçlanıyorsa, bu niyet ve kasıt ortaya çıkarıldığında işlemin iptali yoluna gidilir.⁸

FIKHÎ METODU

- 1- Kitap
- 2- Sünnet
- 3- Muhalefetsiz Sahabe Reyleri
- 4- Büyük Tabîîlerin Reyleri
- 5- Zayıf ve Mürsel Hadis
- 6- Kıyas
- 7- Sedd-i Zerâi

Son yüzyılda Arap dünyasında başgösteren ve temelde siyasi ve sosyo-ekonomik bir karektere sahip olan Vehhabilik hareketi, Hanbelî mezhebini kendisine yakın bulup, onun gölgesine

⁷ İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.2, sh.677

⁸TDV, İslam Ansiklopedisi C.2, sh. 80-82

sığınmaktadır. Bu sebeple Hanbelî mezhebi günümüzde başta Hicaz bölgesi olmak üzere Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'da hayli taraftar bulmuş durumdadır. Hanbelî mezhebinin hakim olduğu en önemli ülke Suûdî Arabistan'dır.⁹

Alınacak Dersler:

1. Kur'an ve Sünnet prensiplerine her hâl ve şartta bağlı kalınmalı, bu konuda hiçbir baskıya boyun eğilmemeli, taviz verilmemelidir. Ahmed b. Hanbel'in Mu'tezili anlayışa karşı duruşu örnektir.
2. İnsan hangi seviyede olursa olsun, ilim öğrenmekten ve ilmi kaydetmekten vazgeçmemelidir.
3. Bugünkü Selefilik akımının Hanbelilik ve Ahmed b. Hanbel ile bir alakası yoktur. Bu konuda dikkatli olunmalıdır.

Not: Bu hafta;

1. Ahmed b. Hanbel'in niçin hapsedildiğini araştıralım.
2. Bugünkü Selefilik akımının Ehl-i Sünnete aykırı görüşlerini araştırıp, tahlil edelim.

⁹ İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, C.2, sh.679